MĂRTURII ALE ÎNSTRĂINĂRII ÎN ROMANELE ITALOFONE

TESTIMONIES OF ALIENATION IN ITALOPHONE NOVELS

Nicoleta Victoria LĂZĂRESCU¹

<https://doi.org/10.52744/9786062613242.15>

Rezumat: *Articolul de față este o încercare de a expune modul în care ideea de singurătate, de abandon, este redată de către scriitoarele românce care au emigrat în Italia, descriind în limba țării de adopție scene dintr-o Românie necunoscută italienilor. Am ales trei femei, pentru că sensibilitatea dată de simțul maternității creează emoții puternice. Lupta lor interioară este descrisă cu o gingășie aparte într-un limbaj simplu și extrem de sincer. Plecând de la dezamăgirea unei profesoare ce ajunge badantă în Italia, trecând printr-un sat lipsit de mame plecate la muncă, ajungem la un copil care se maturizează prin prisma propriilor trăiri interioare (romanul Elizei Pușcoi) și care oferă indicii despre motivul real pentru care „profesoara - badantă” a Simonei Amariței și mamele lui Ingrid Beatrice Coman au preferat să aleagă înstrăinarea.*

Cuvinte cheie: Scriitoare Italofone; Badante; Migrație; Relații; Autobiografii

Abstract: *This article examines how the idea of loneliness and abandonment is represented by Romanian writers who emigrated to Italy, as they describe in the language of the country of adoption scenes from an unknown Romania to Italian audience. Three women writers - Eliza Pușcoi, Simona Amarița and Ingrid Beatrice Coman - were selected, because their inner struggle is described with special tenderness in simple and extremely sincere language and the sensitivity arising from their maternal feelings creates strong emotions.*

Keywords: Italian-Speaking Writers; Caregivers; Migration; Relationships; Autobiographies

1. Introducere

Ideea de libertate și credința în „în mai bine” au făcut ca o serie de români să treacă granița „dincolo”, în Europa. De la omul simplu până la intelectuali, singuri sau împreună cu familia, cu resurse materiale sau fără, toți au dus cu ei în bagaje câte o bucată din România construită cu sufletul și memoria lor. Imagini din țara de origine sunt zugrăvite în romane ce le descriu frânturi de istorie acelor care cunosc prea puțin

¹ Profesor de limbă italiană, lazarescunicoleta@yahoo.com

despre cei care vin în căutarea unui loc de muncă cu speranța că acolo, în Italia, vor scăpa de griji.

În ultima perioadă tot auzim în media cântecul partizanilor italieni „*Bella Ciao*” - poate nu are nicio legătură cu articolul de față și, totuși - un cântec vesel, care însuflețește, dă curaj. Acest cântec își are rădăcinile în nordul Italiei, în Valea Po, datând aproximativ din 1906. Pe ogoarele fertile de orez, femeile care lucrau ca sezoniere cântau melodia ca o modalitate de a face față unei munci foarte grele și slab plătite. Urmate de refrenul „*oh bella ciao*”, după fiecare două linii, versurile apar aproape ca o notă în jurnal a muncilor zilnice. Cântecul începe cu „*dimineața când m-am ridicat/ la orezărie trebuie să merg*”, printre „*insecte și țânțarii*” și prezența malefică a supraveghetorului, care este redat drept „*șeful stă cu bastonul*”².

Puterea lirică a melodiei vine din fiecare linie care crește în intensitate și ilustrează că autoarea necunoscută a melodiei nu este o victimă. Ea este, de fapt, rezistentă și așteaptă cu răbdare momentul în care totul se va transforma, lucru amintit în ultima linie: „*dar va veni ziua când noi toți vom lucra în libertate*”³. După cum vom vedea în rândurile următoare există o strânsă legătură între acest cântec și lucrările scriitoarelor alese pentru articolul de față. O badantă, un sat fără mame, un copil dezorientat, o Românie înainte și după comunism sunt personaje - imagini ale lumii pe care Italia trebuie să o cunoască.

În ultimii douăzeci de ani, Italia a devenit o destinație pentru fluxuri migratorii tot mai intense din diferite părți ale lumii, transformându-se dintr-o țară de emigrare într-o țară de imigrație. Etnicitatea populației italiene s-a schimbat în ansamblu: sunt din ce în ce mai numeroase cuplurile mixte, copiii imigranților frecventează școlile publice, străinii primesc permis de ședere sau cetățenia italiană.

Literatura italiană scrisă de imigranți este o consecință a acestui fenomen: la mai bine de două decenii de la începutul mișcărilor migratorii, există diferite lucrări ale străinilor. Unii autori au scris deja în propria limbă, dar pentru alții experiența migrației a fost motivul care i-a determinat să scrie.

² Alla mattina appena alzata
o bella ciao bella ciao bella ciao, ciao, ciao
alla mattina appena alzata
in risaia mi tocca andar.
E fra gli insetti e le zanzare
o bella ciao bella ciao bella ciao ciao ciao
e fra gli insetti e le zanzare

un dur lavoro mi tocca far. https://en.wikipedia.org/wiki/Bella_ciao

³ „ma verrà un giorno che tutte quante/ lavoreremo in libertà”, https://en.wikipedia.org/wiki/Bella_ciao

În perioada 1990 - 1992, sunt publicate primele cărți scrise de imigranți: sunt texte autobiografice care povestesc experiențele sosirii în Italia, denunțând rasismul și dificultățile întâmpinate, acționând ca suport documentar pentru dezbaterile asupra primirii străinilor. În ciuda încercărilor de standardizare a limbii și a genului literar, primele texte ale literaturii migraționale se disting prin tematica lor. Scriitorii aduc cu ei o tensiune lingvistică care reprezintă trecerea de la limba țării de origine la aceea a țării de sosire.

În ceea ce privește viziunea față de nativul italian, migrantul român are un sentiment ambivalent oscilând între admirație și critică: prima, pentru că nativul aparține acelei lumi care i se refuză străinului; a doua, pentru că străinul se simte singurul care are o biografie demnă de cunoscut. Adesea, în textele analizate, adolescenții și copiii sunt prezenți: prezența lor este parțial explicată de istoria personală a autorilor, dar reprezintă și, la nivel simbolic, încercarea de a recupera memoria, nevoia de a crea un substrat cultural chiar și într-un ținut străin.

2. Simona Amariței

Originară din Rădăuți, licențiată în matematică, profesoară timp de optsprezece ani, ajunsă îngrijitoare pentru persoane vârstnice (it. *badante*) la Torino, **Simona Amariței** conduce asociația culturală „Bucovina” cu care este foarte activă în mediul cultural torinez promovând imaginea Românei în Italia. În anul 2006 publică o cărticică intitulată „*Guardami negli occhi. Diario di una badante*” („*Privește-mă în ochi. Jurnalul unei îngrijitoare*”). O mărturie delicată, ușor ironică și, totuși emoționantă a unei intelectuale care își ia viața în propriile mâini, pornind de la copilăria în familie până la momentul despărțirii de locul natal și sosirea în Italia. Nevoia de accentua trecutul nu este atât de mare cât este pentru prezentul femeii care, întărite în interior, găsește curajul de a privi în față realitatea chiar mai dură, - un prezent care evidențiază aspecte crude și dureroase, care pare să se fi oprit lăsând viitorul să se întrezărească doar într-o fărâma de speranță și nimic mai mult.⁴

Roberto Merlo afirmă că „această cărticică” se situează la jumătate de drum între „*sfârșierea părăsirii locurilor familiare și a familiei și greutățile construirii unei noi vieți și unei noi identități*” (Melo 2000, 496). Scrisul este pentru autoare o modalitate de a depune mărturie despre marginalizarea în care trăiește emigrantul: trebuia să spună cine este, să arate că poate face mai mult de atât. Ținutul natal, familia,

⁴ „Donne Migranti Che Scrivono In Italiano: Il Caso Della Romania - Concorso Letterario Nazionale Lingua Madre”. *Concorsolinguamadre.It*, 2020, <https://concorsolinguamadre.it/donne-migranti-che-scrivono-in-italiano-il-caso-della-romania/>. Accessed 19 June 2020.

căsătoria eşuată, cu traumele după divorț, copilul lăsat în țară, deziluzia trăită în Italia de către profesoara devenită badantă sunt evocate în cuvinte simple, dar sincere, lăsând cititorul să simtă dezamăgirea în fața crudei realități.

Titlul simplu este destul de sugestiv invitând parcă la reflecție asupra acelei persoane, care dincolo de o simplă îngrijitoare este un om, un intelectual, care se lasă pradă umilinței printre străini - ochii sunt „oglindea sufletului” - suflet cu deziluzii și amărăciuni, cu dureri.

3. Ingrid Beatrice Coman

Ingrid Beatrice Coman s-a născut în România în 1971. La douăzeci și trei de ani își părăsește patria pentru a se muta în Italia, unde își continuă studiile și se dedică pasiunii pentru literatură. Începe să adopte limba italiană ca limbă de scris și participă la ateliere de ficțiune. Datele despre biografia personală a autoarei nu sunt multe, autoarea preferând să le rezume pe website-ul oficial:

A fost odată ca niciodată o fetiță pe care toată lumea o striga „fetița mută”.

Era timidă și vorbea foarte rar. Era închisă în ea și se limita la a observa cu atenție fără să rostească nici un cuvânt. Tăcută, era mereu gata să se ascundă atunci când cineva i se adresa, în cine știe ce ungher ascuns al casei sau al minții sale.

Cam așa ar putea începe povestea mea ca scriitor. De altfel fetița aceea încă mai păstrează multe dintre răspunsurile mele.

Numai Dumnezeu știe de câte ori am încercat să o schimb, să o modelez și să o fac mai guralivă, mai “sociabilă”, mai plăcută în ochii părinților ei, dar, vai mie, fără mare folos. Ea era plămădită în felul ei și oricât aş fi învinuit-o sau pedepsit-o, ea nu putea să devină ceea ce nu era.

Aveam să înțeleg doar cu mulți ani mai târziu cât de neprețuită era ea pentru mine.

Fetița aceea, în ciuda faptului că nu scotea nici un cuvânt, era înzestrată cu un har aparte care avea să răzbească prin tăcerea sa precum o floare răzbate prin țărâna întunecată și densă: știa să asculte.

Copiii veneau să îmi povestească pățaniile lor. Cumva, fără să-mi dau seama, le dădeam senzația celei care știe să asculte, a celei care poate să ducă mai departe o poveste și să păstreze o amintire fără să o știrbească sau să o risipească. Nu vorbeam, dar începusem deja să mângălesc povești.

Scriitoarea din mine se trezise deja la viață și chiar și astăzi, după atâta amar de vreme, atunci când scriu, simt că am încă ochii și inima acelui copil, pentru că doar când țin în mână stiloul cu o intenție genuină, lăsând magia să-mi alunece sub degete, pot cu adevărat să scriu așa cum îmi doresc.

Scrisul meu a fost întotdeauna un mod de a asculta. Eu ascult durerea și bucuria lumii și apoi le aștern pe hârtie. Cărțile mele sunt ferestrele mele spre lume.⁵

⁵ „BIOGRAPHY - Ingrid Beatrice Coman,” *Ingrid Beatrice Coman*, 2020, <https://ingrid>

Prima poveste publicată în limba italiană este o poveste plasată în Rusia comunistă („*Evghenij che torna ...*”) urmată de alte povești publicate în diverse antologii. Primul său roman, „Orașul lalelelor” (it. *La città dei tulipani*), este dedicat poporului afgan și înfățișează povestea oamenilor obișnuiți, eroi anonimi ai unui război zilnic care trebuie câștigați sau pierduți în tăcere. Ceea ce caracterizează primele două romane ale lui Coman este alegerea de a nu vorbi despre România: *Orașul lalelelor* este plasat în Afganistan, iar *Ceaiul la Samovar* în gulagul Uniunii Sovietice, după cum spune și subtitlu - povestea este plasată în închisoarea minieră siberiană din Kolyma. Scenariul este constituit în ambele cazuri de țări chinuite de război, unde supraponderarea, violența, sărăcia, devastarea domină relațiile dintre indivizi, unde moartea stă în permanență la pândă. Lalelele din *Orașul lalelelor* sunt de fapt simbolul a ceea ce pulsează vital sub dărâmăturile afgane; iar ceaiul de iasomie este băutura pe care Aljosha, prizonierul politic rus care a avut rara ocazie de a se întoarce acasă, o bea cu Vera, femeia de care s-a îndrăgostit. De la aceste indicii până la complot, cu siguranță, se poate spune că există un fir de optimism tenace la Coman, un sentiment care o conduce, dacă nu să recompună devastările materiale și psihologice ale personajelor și ale meleagurilor lor, ci să deschidă străluciri de speranță și reconstrucție atât a locurilor cât și a sinelui. În *Ceaiul la Samovar* se acordă o atenție deosebită femeilor, solidarității dintre ele, corpurilor lor epuizate de sarcini adesea nedorite și torturate de violența soților lor, bărbați superficiali, infantili, iresponsabili, violenți. „*Femeile sunt puternice ca niște cămile, ele țin orice. Nu este nevoie să vă faceți griji*”, s-a auzit o dată pe culoarul spitalului de la un bărbat care și-a adus soția să nască. Apoi și-a aprins pipa și a început să vorbească despre lucruri mai importante: afaceri, politică și război. (Coman 2005, 13)

Cel de-al doilea roman este dedicat „*memoriei a milioane de ființe umane, bărbați și femei, care merg către cel mai îndepărtat iad de pe pământ și nu s-au mai întors niciodată; familiilor care au așteptat degeaba ani întregi; copiilor orfani crescuți ca florile sălbatice prinși între gratiile sistemului; celor care încă plâng peste o fotografie alb-negru de acum mulți ani și celor care merg să aducă o floare la un mormânt fără nume*” și aparține - după cum se explică în prefața cărții, propunându-se o paralelă cu *O zi din viața lui Ivan Denisovici* de Alexander Soljenițin - genului literaturii de închisoare. Viața de zi cu zi a prizonierilor considerați „dușmani ai poporului” - artiști, savanți, jurnaliști disidenți - este descrisă în detaliu cu o intensitate crescândă. Personajul Karpov este definit ca „prieten al poporului”, un deținut comun căruia i

s-au încredințat atribuții de control pe care le exercită cu o violență fără precedent. La final, ajung așa-numitele amnistii progresive, care aduc libertate unora; dar pentru toți, sau aproape toți, eliberarea vine prea târziu, „*când trecutul tău este mort și viitorul indiferent*” (Coman 2008, 130), la știrea că sunt amnistiați unii prizonieri reacționează sinucigându-se. Abilitățile introspective remarcabile și forța narativă se pot observa pornind de la dialogul dintre Vera și Aljosha care, la mansardă, în fața unei cutii care conține obiecte sărăcăcioase (un ciorap, o cârpă ...) și câteva documente, reactivează amintiri din trecut despre zilele din închisoare.

Tot în 2008, Coman publică o colecție de povești, *Nu stingeți lumina*⁶, legate între ele printr-un fir comun constituit prin relația dintre copii și adulți: copiii care „*poartă torțe*”, aducându-i mai aproape de colțurile întunecate ale existenței noastre ca adulți - războiul, sărăcia, rândul pentru a lua pâine sau rândul pentru a intra într-o tabără nazistă - și adulții care încearcă să „*se descurce cu ei înșiși și cu cele mai ascunse părți ale sufletului lor*” (Coman 2008, 5). Temele prieteniei și ale singurătății se întorc; dorința disperată de libertate, dar și incapacitatea de a o întâmpina după ce a așteptat prea mult; „*amărăciunea celor care, într-o țară străină, nu pot simți acasă, oboseala vieții care ne duce uneori să ne predăm sau iubirea care este în schimb capabilă să se recreeze din nimic*” (Coman 2008, 5). Reflecția asupra cruzimii și violenței exercitate în detrimentul ființelor vii, inclusiv a animalelor, ucise pentru a obține hrană, apare și ea. Dar nici în această colecție nu lipsește interesul pentru relația de prietenie și solidaritate, în general între femei, pe baza cărora este adesea articulată relația efectivă și de durată între ființele umane. Volumul se încheie cu monologul care dă titlul cărții, *Nu stingeți lumina*, în care este pusă în scenă figura unei persoane demente, care, datorită condiției sale psihice, este autorizată să spună adevărul dincolo de convenția socială și oportunism.

Cu romanul *Pentru cine cresc trandafiri*, Coman decide să scrie despre România, stabilind narațiunea într-un oraș din Moldova, în ultimele luni de comunism. În cadrul unei povești care permite autorului să ia în considerare viața de zi cu zi a regimului din punctul de vedere al unei fete tinere (Magda) și al profesorului ei (Catălin), cu intenția de a tăia legăturile cu trecutul. Apar teme despre egalitate (inexistentă - „*ceea ce a făcut oamenii să fie smeriți și neputincioși în același mod, în cursa grea pentru supraviețuire*” (Coman 2010, 51), solidaritate (întâlnită în anii sărăciei și, invers, inexistente în prezent) neînțelegere, în ochii Magdei,

⁶ Italiană: *Non Spegnete la luce*.

Le mie migliori lezioni di solidarietà le ho apprese allora. [...] Oggi non ci manca mai il pane. Ma se una sera, per distrazione o dimenticanza, dovessi finirlo e trovarmi ad averne bisogno, non mi sognerei mai di bussare alla porta del mio vicino a chiederlo. Né lui lo farebbe. L'abbondanza nelle nostre case ci ha chiuso la porta dell'uno verso l'altro. (Coman 2010, 3-4)

(Atunci am învățat cele mai bune lecții ale mele de solidaritate. [...] Astăzi nu ne lipsește niciodată pâinea. Dar, dacă într-o seară, prin distragere sau uitare, ar fi trebuit să o termin și să mă găsesc în nevoie, nu aș visa niciodată să bat la ușa vecinului meu, pentru a o cere. Nici el. Abundența în casele noastre ne-a închis ușa unul altuia.)

a regimului comunist. Se insistă asupra șantajului și violenței (Ștefan, fiul unui lider de partid, o va face pe Magda să se întâlnească cu Cătălin doar în schimbul unei relații sexuale consumate). În cele din urmă, revine punctul de vedere optimist al autorului, care îl face pe Ștefan să se pocăiască și care o determină pe autoare să scrie cuvinte de compasiune atât pentru victime, cât și pentru călăi:

Nu au fost nici câștigători, nici învinși, ci doar ființe umane care au fost piesele unui mecanism complex și misterios, care ani de zile le deformase și distorsionase. [...] Victima și călăul, călăul și victima: cât de fragilă, aproape imperceptibilă, este diferența dintre cei doi. Poate că inamicul nu ne este atât de străin pe cât pare, iar granița dintre bine și rău nu merge departe în lume, ci prin inima fiecăruia dintre noi. (Coman 2010, 154, 167)

Încă o dată prevalează o anumită idealizare a ființelor umane, cu privire la care încrederea într-o viitoare palingeneză totală. Romanul încredințează punctului de vedere al tinerei Magda sarcina de a evidenția cruzimea, abuzul și nedreptățile săvârșite de ființele umane, în timp ce perspectiva bărbatului, Cătălin se deschide asupra luptei împotriva abuzurilor regimului, asupra idealismului: un fel de roman de formare dublă al cărui complot și ale cărui rezultate sunt susținute de o puternică tensiune spirituală.

„*Badante per sempre*” („Badante pentru totdeauna”), roman bilingv ilustrează povestea unei mame nevoită să plece din țară pentru a-și putea întreține copiii rămași acasă.⁷

Multe s-au spus despre femeile care și-au lăsat în urmă copiii ca să-i apere de nevoi, plecând la muncă în străinătate. Badante, cum li se spune, un termen care a traversat granița și a intrat de drept în vocabularul românesc. Judecate, acuzate, puse la zid, de puține ori au avut șansa să se ridice și să se apere.

⁷ „Books - Ingrid Beatrice Coman.” Ingrid Beatrice Coman, 2020, <https://ingridbeatrice.coman.com/books/>. Accessed 19 June 2020.

Veșnic dispuși să aruncăm prima piatră, rareori ne uităm în urmă să vedem cât de mult a durut.

Cartea aceasta nu-și pleacă urechea la sunetul sec al pietrelor. Au căzut prea multe ca să le mai numărăm. Ea încearcă doar să simtă intervalul tăcerii dintre o piatră și alta. Tăcerea aceea este o piatră nearuncată. Și tocmai în tăcerea aceea, în spațiul acela de lovitură neîntâmplată, s-a așternut pe hârtie această poveste. (Ingrid Beatrice Coman despre „Badante pentru totdeauna”)⁸

La începutul anilor 90 emigrarea românească în Italia era încă un fenomen limitat. Acum, românii din Italia sunt comunitatea străină predominantă și au trecut de milionul de rezidenți, context în care Ingrid scrie un text bilingv, care alternează poveștile românești cu traducerea lor. Este o colecție dedicată italienilor și migranților în același timp, și poate chiar celor care au rămas acasă, iar italianul pur și simplu nu-l cunoaște.

Ingrid Beatrice Coman a povestit despre „oameni obișnuiți, eroi anonimi ai unui război zilnic care trebuie câștigați sau pierduți în tăcere”⁹. De data aceasta sunt poveștile a zece copii, iar războiul lor fiind de a supraviețui absenței părinților plecați la muncă într-o țară străină. „Copii rămași în urmă” în România sunt în număr de aproximativ 350.000, număr ce nu vorbește despre suferință, durere, așteptare.

Culegerea bilingvă de povești, semnată de Ingrid B. Coman, ne oferă o mie de idei de reflecție. Construcția narativă foarte interesantă se sprijină pe cele zece povești ale celor zece copii, povești ce nu sunt separate, ci care comunică între ele, având ca elemente comune: viciul și virtutea - abandonăm pentru a satisface viciile, plecăm într-o călătorie care va naște virtuți, o singurătate care generează pentru copil o trezire mentală, o pregătire la copil („O jucărie pentru oameni singuri”)¹⁰, care face legăturile mai puternice, care împinge copilul lăsat singur la o maturizare timpurie, la o creștere în grabă.

Cele zece povești arată emoții diverse trăite de copii: este de remarcat impactul cu casa de amanet, plecarea bruscă a mamei, uneori chiar a tatălui (ca în poveștile „Nu mă atinge” sau „O lume perfectă”), despărțirea părinților (cazul părinților Irinei din „Nu mă atinge”), moartea rudelor apropiate („O jucărie pentru persoane singure”) etc -

⁸ A.D.R.I., Associazione. “Badante Pentru Totdeauna (I) De Ingrid Beatrice Coman.” *Associazione Donne Romene In Italia - A.D.R.I.*, 2020, <https://dumitrachesilvia.wordpress.com/2015/04/24/badante-pentru-totdeauna-i-de-ingrid-beatrice-coman/>. Accessed 19 June 2020.

⁹ „Villaggi Senza Madri.” *D.It Repubblica*, 2020, https://d.repubblica.it/attualita/2013/05/14/news/infanzia_romania_orfani_bianchi-1648586/. Accessed 19 June 2020.

¹⁰ Pavel Cassese, Diana. “Recensione N. 33: “Il Villaggio Senza Madri” Di Ingrid Beatrice Coman.” *Letteranza*, 2020, <http://www.letteranza.org/recensione-n-33-il-villaggio-senza-madri-di-ingrid-beatrice-coman/>. Accessed 19 June 2020.(trad. ns.).

toate momentele obositoare pentru care un „băiețel” se confruntă cu responsabilitatea adulților și pentru care autorul avertizează la început: „Zece. Zece copii care aveau ceva de spus (...) nu am făcut mare lucru. Tocmai am ascultat. (...) Am făcut primul pas în tăcerea lor. Invit alte stilouri să-l facă pe al doilea, și apoi al treilea, până când toate vocile care nu au fost încă auzite au găsit inima potrivită să le întâmpine”¹¹. Foarte interesantă este și delicatețea care se ascunde în cuvintele: „Tocmai am ascultat, în liniște respectuoasă, în acele momente sacre ale zilei în care totul este tăcut (...) și apoi poți auzi, abia șoptit, vocea ascunsă și misterioasă a celor care nu vorbesc niciodată, dar trimit vibrațiile inimii lor în lume, pentru ca cineva să le poată aduna și să le spună” (Coman 2012). Aceasta este viziunea despre rolul scriitorului: de a colecta vibrațiile inimii, de a le transpune în scris. Această colecție de povești devine un fel de jurnal de înțelepciune cu rolul de a atrage noroc și de a zdrobi dificultăți.

4. Eliza Pușcoi

Eliza Pușcoi este o altă scriitoare româncă care încearcă să vorbească italienilor despre România. Eliza s-a născut la București, în 1975. Marcată de divorțul părinților se retrage în compania fidelă a cărților și a prietenilor. Pasionată de limba italiană încă de la paisprezece ani, Eliza începe să scrie poezii. Adultă, ajunge în Italia, la Rocca di Papa, lângă Roma, unde se și căsătorește. Începe să scrie povești pentru cei doi copii ai ei, Federico și Maria, care desenează personajele poveștilor și care, la rândul lor scriu și ei poezii. Publică poezii în diverse antologii italiene fiind cuprinse și poeziile copiilor într-una dintre acestea. În 2015, beneficiind de sprijinul soțului, publică „*Matteo e la colomba bianca*” („Matei și porumbelul alb”), o carte de povești pentru copii, apărută în ediție bilingvă italiană-română, la editura Minela din București. În cadrul unui eveniment cultural, în 2010, la Muzeul Civic din Albano, invitată de către Roberta Trombetta, Eliza descrie „Crăciunul românesc”. La Rocca di Papa, împreună cu profesorul Bob H. Salmi, organizează „Ziua poeziei și a basmelor”. Îi sunt publicate câteva poezii între 2011 și 2018, în aceeași perioadă fiind invitată să colaboreze cu școlile din Rocca di Papa, Colle di Fuori, Ariccia și Genzano, lucrând direct cu copiii și profesorii. Leagă prietenii strânse cu profesoarele Georgeta Fudulache (desenele de pe coperta romanului îi aparțin) și Mândica Neagu, acestea sprijinind-o în publicarea romanului *Eli col cappotto rosso (Eli cu paltonul roșu)*¹² (2020).

¹¹ Pavel Cassese, Diana. “Recensione N. 33: “Il Villaggio Senza Madri” Di Ingrid Beatrice Coman.” *Letterranza*, 2020, <http://www.letterranza.org/recensione-n-33-il-villaggio-senza-madri-di-ingrid-beatrice-coman/>. Accessed 19 June 2020. (trad. ns.).

¹² Titlul complet este *Eli col cappotto rosso e la caduta di Ceausescu*.

În romanul său, Eliza Pușcoi ne invită la o călătorie în timp (din copilărie până la maturizare, de la cel de-al doilea război mondial până la căderea regimului Ceaușescu și perioada următoare), și în spațiu (în lumea fanteziei, a imaginației și lumea cea reală cu experiențe care vor să fie date uitării): „*Un intreccio tragicomico di realtà e fantasia, attraverso le colline della Moldavia e le vie di Bucarest...*” (O împletire tragicomică de realitate și fantezie, prin dealurile Moldovei și străzile Bucureștiului ...) (Pușcoi 2020, 2) după cum îl descrie autoarea la începutul cărții.

Pe lângă autobiografia construită în stilul romanului modern de formare (Bildungsroman), după cum îl cataloghează Georgeta Fudulache în prefața cărții, Eliza Pușcoi introduce pagini de istorie văzută prin ochii unui copil (ultima parte a comunismului și căderea regimului Ceaușescu), auzită în poveștile bunicului Ion (al doilea război mondial, momentul alierii cu Rusia). Jurnalistul și scriitorul Alfredo Venturi vorbește în prefața cărții Elizei despre tonul pe care autoarea îl folosește în descrierea evenimentelor din '89: „...sunt spuse cu o atingere delicată și modestă, care le oferă ca o experiență prețioasă de viață”. (Pușcoi 2020, 12)

Maniera narativă a autoarei, în ciuda suferinței interioare, îmbină atitudinea serioasă cu elemente amuzante. Descrierile în detaliu ale fiecărui moment, loc, sunet, parcă invită cititorul la vizionarea unui film în care fiecare simț este stimulat - frigul, foamea, frica, căldura de la bunici, liniștea, singurătatea.

Aspettavo con lo sguardo abbassato e triste, perdendomi sugli stivali di tutti loro, ben lucidati, pregando di ricevere un secondo invito. Ora, però, ero davvero preoccupata perché la madre dei bambini poteva anche ignorarmi. C'era questo rischio, certamente, ma mia madre mi disse che era maleducazione accettare subito; e quasi quasi mi diedero le lacrime poiché l'avevo ascoltata proprio in quel momento, quando nemmeno c'era. (Pușcoi 2020, 30)

(Așteptam cu privirea coborâtă și tristă, pierzându-mă în cizmele tuturor, bine șlefuite, rugându-mă să primesc o a doua invitație. Acum, însă, eram foarte îngrijorată pentru că mama copiilor mă putea ignora. Există acest risc, desigur, dar mama mi-a spus că este nepoliticos să accept imediat; și aproape că-mi dădeau lacrimile pentru că o ascultasem în acel moment, când nici măcar nu era acolo.)

Fiecare moment, acțiune sau obiect se transformă simbol. Paltonul roșu cumpărat de Gina, dar care i-a rămas mic, cuprinde aproape toată simbolistica romanului - roșul înseamnă sânge viață, viu, tinerețe; paltonul este scurt la mâneci, strâmt sugerează dorința de căldură, de confort din partea mamei de altfel rece și indiferentă, oferindu-i sentimentul de nesiguranță, de dezorientare, fapt ce reiese și din pasajul în care este descris momentul în care, în drum spre bunici, realizează că de fapt se învârte în cerc, că a pierdut punctul de reper:

La sera, su cui avevo tanto contato, lasciò definitivamente posto al buio e se prima la neve aveva brillato, ogni tanto, ora non la vedevo più. Mi era chiaro però, come la luna che avrei voluto vedere con disperazione nel cielo, che stavo attraversando il campo aperto. Là sentivo il rumore dell'inverno intensificarsi e che mi fischiava forte nelle orecchie, nonostante fossi ben coperta. La neve mi appesantiva le ciglia, ma continuavo lo stesso a tenere gli occhi aperti anche se non vedevo niente. Era terribile. Inoltre dovevo alzare la gamba prima una poi l'altra, mentre avanzavo faticosamente nel manto che si era alzato ormai più delle mie ginocchia. Sentivo anche il gufo, ma sempre più da lontano, o forse me lo immaginavo nel suo piccolo bosco, al sicuro. Per un po' di tempo camminai in cerchio, per ritrovare i solchi, ma senza successo. (Puscoi 2020, 55)

(Seara, pe care mă bazam atât de mult, a lăsat definitiv loc întinericului și dacă înainte zăpada strălucea, din când în când, acum nu o mai vedeam. Îmi era limpede, însă, ca luna pe care voiam cu disperare să o văd pe cer, că traversam câmpul deschis. Acolo auzeam zgomotul iernii care se intensifica și îmi suiera tare în urechi, în ciuda faptului că eram bine acoperită. Zăpada îmi făcea genele grele, dar continuam să țin ochii deschiși chiar dacă nu vedeam nimic. Era teribil. În plus, trebuia să ridic piciorul întâi unul apoi celălalt, în timp ce avansam din greu prin zăpada, care acum se ridicase mai sus de genunchii. Auzeam și bufnița, dar din ce în ce mai departe, sau poate mi-am imaginat-o în păduricea ei, în siguranță. De ceva timp am umblat în cerc, să găsesc brazdele, dar fără succes.)

În capitolul „*Ma perché le donne accettano di essere maltrattate?*” („*De ce femeile acceptă să fie maltratate?*”), Eliza atinge o temă sensibilă încercând să ofere câteva explicații prin intermediul protagonistei - copil:

Non capivo perché una bella donna, intelligente e autonoma come mia madre, che lavorava sin dall'età di diciott'anni, non avesse già preso la decisione definitiva di lasciare colui che non la proteggeva affatto e che le rendeva la vita un incubo. (Puscoi 2020, 225)

(Nu înțelegeam de ce o femeie frumoasă, inteligentă și autonomă ca mama mea, care lucra încă de la optsprezece ani, nu luase deja decizia finală de a-l părăsi pe cel care nu o proteja deloc și care-i făcea viața un coșmar.)

Romanul se încheie concluziv a tot ceea ce a trăit protagonista acordându-i cititorului prilejul de a reflecta: „... nu trecutul îți spune cine fuseși, ci cine ai ales tu să fii...” (Puscoi 2020, 258) și nu înainte de a depune mărturie despre veridicitatea faptelor:

...È evidente che ognuno dei personaggi apparsi nel volume, che interagiscono con me o semplicemente si affacciano nei testi, hanno dato un contributo speciale, alcuni di loro accettando di apparire nel mio libro, prestando quindi la propria figura. Pertanto un grazie enorme e rispettoso va a ciascuno degli amici e alla gente di Sarbi e Bucarest. (Puscoi 2020, 273)

(...Este evident că fiecare dintre personajele apărute în volum, care interacționează cu mine sau apar pur și simplu în texte, au adus o contribuție specială, unii dintre ei acceptând să apară în cartea mea, împrumutând astfel propria lor figură.)

Capacitatea de a privi cu ochi limpezi propriul pământ îndepărtat (și de a-l iubi, deși anii copilăriei apar substanțial nefericiți) definește un portret de grup, în sensul că se prezintă ca un roman autobiografic al unei întregi generații, al acelora care au trăit în România lui Ceaușescu. Narațiunea păstrează, de asemenea, trăsături ale romanului de instruire, sub forma poveștii unui copil, al unei adolescente care vrea să își ia viața în mână, dar care, datorită faptului că este diferită, se regăsește „străină” în propriul său pământ.

5. Concluzii

Ceea ce se evidențiază în producția actuală a literaturii migrației italiene este prezența vizibilă a scriitorilor români de sex feminin. Numărul mare de autori este doar una dintre particularitățile acestui corpus, dar este clar că, într-un anumit sens, comparația dintre două genuri de scriere, cel masculin și cel feminin, reprezintă o trăsătură fundamentală a discursului literar orientat, în unele cazuri, pe o tematică specială. Urmărind studiile teoreticianului feminist italian Rosi Braidotti, se poate spune că femeile migrante, având puține drepturi politice sau aflate în afara căilor instituționale, se simt mai des fără patrie, pentru că, majoritatea dintre ele, și în țara de origine nu au posibilitatea de a-și face auzită vocea. Din acest motiv, Braidotti a inventat conceptul de „*subiect nomad*” (Braidotti 2005), o depășire a termenului de „migrant”, întrucât nomadul face ca granițele să fie nedeterminate și înlocuiește ideea de limbă maternă cu cea a unui loc lingvistic, pierzând complet simțul exilului sau al diasporei și păstrând trăsăturile identitare a culturilor prin care trece. În acest sens, scriitorii migranți de limbă italiană expun în operele lor nostalgia pentru o patrie pierdută, nevoia de a construi o realitate nouă sau o critică ironică a țării gazdă.

Bibliografie

- Braidotti, R. (2005). *Soggetto nomade*, ediție A. M. Crispino. Roma: Donzelli.
Coman, Ingrid Beatrice. (2005). *La città dei tulipani*. Ferrara: Tufani.
Coman, Ingrid Beatrice. (2008). *Tè al samovar. Voci dal gulag sovietico*, pref. di Monica Joita. Torino: L'Harmattan.
Coman Ingrid Beatrice. (2008). *Non spegnete la luce. Racconti*. Milano: La Memoria del Mondo Libreria Editrice.
Coman, Ingrid Beatrice. (2010). *Per chi crescono le rose*, postfazione di Luca Bistolfi. Milano: Edizioni Uroboros.

Coman, Ingrid Beatrice. (2012). *Villaggi Senza Madri*. Casa Editrice Rediviva Edizioni. Pùșcoi, Eliza. (2020). *Eli Col Cappotto Rosso*. Monte Compatri: Edizione Controluce.

Sitografie:

- A.D.R.I., Associazione. "Badante Pentru Totdeauna (I) De Ingrid Beatrice Coman." *Associazione Donne Romene In Italia - A.D.R.I.*, 2020, <https://dumitrachesilvia.wordpress.com/2015/04/24/badante-pentru-totdeauna-i-de-ingrid-beatrice-coman/>. Accesat 19 iunie 2020.
- "Books - Ingrid Beatrice Coman." *Ingrid Beatrice Coman*, 2020, <https://ingridbeatricecoman.com/books/>. Accesat 19 iunie 2020.
- "BIOGRAPHY - Ingrid Beatrice Coman." *Ingrid Beatrice Coman*, 2020, <https://ingridbeatricecoman.com/biography/#1482147212416-b3c99e7d-cbb3>. Accesat 19 iunie 2020.
- "Donne Migranti Che Scrivono In Italiano: Il Caso Della Romania - Concorso Letterario Nazionale Lingua Madre." *Concorsolinguamadre.It*, 2020, <https://concorso linguamadre.it/donne-migranti-che-scrivono-in-italiano-il-caso-della-romania/>. Accesat 19 iunie 2020.
- Melo, Roberto. *Literatura Română A Migrației Românești - Repere Și Analize*. 2020, p. 496, <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V398/pdf>. Accesat 19 iunie 2020.
- Pavel Cassese, Diana. "Recensione N. 33: "Il Villaggio Senza Madri" Di Ingrid Beatrice Coman." *Letterranza*, 2020, <http://www.letterranza.org/recensione-n-33-il-villaggio-senza-madri-di-ingrid-beatrice-coman/>. Accesat 19 iunie 2020.
- "Villaggi Senza Madri." *D.It Repubblica*, 2020, https://d.repubblica.it/attualita/2013/05/14/news/infanzia_romania_orfani_bianchi-1648586/. Accesat 19 iunie 2020.